

Tudományos Diákköri Konferencia Dolgozat

jelige: karmok

A SZALON, A KÖRMÖS ÉS A PIROS KARMOK

A körmöshöz járás gyakorlata egy városi vonzáskörzeten kívül eső
településen

2022/2023

TARTALOM

BEVEZETÉS	3
A TÉMA AKTUALITÁSA	3
MÓDSZERTAN.....	4
A TEREP.....	6
A SZALON	7
A SZALON KOMMUNIKÁCIÓS FUNKCIÓJA	8
A KÖRMÖS.....	12
A FESTETT KÖRMÖKHÖZ ÉS A MŰKÖRMÖKHÖZ KAPCSOLÓDÓ MENTALITÁSBELI FORDULAT	14
A FESTETT KÖRMÖK ÉS A MŰKÖRMÖK SZIMBOLIKUS OLVASATA	17
KITEKINTÉS A KÖRNYEZŐ TELEPÜLÉSEKRE ÉS AZ OTTANI VISZONYOKRA – A NAGYALÁSONYI PÉLDA	21
NŐNEK LENNI A PERIFÉRIÁN	24
FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM.....	26

A SZALON, A KÖRMÖS ÉS A PIROS KARMOK

A körmöshöz járás gyakorlata egy városi vonzáskörzeten kívül eső településen

BEVEZETÉS

Kutatásom úgy kezdődött, hogy szerettem volna a műkörmök, festett körmök megítélését, jelenlétét, elterjedését, esetleges státuszt jelölő szerepét kutatni falusi környezetben. Miért járnak az emberek körmöshöz¹? Hova járnak az emberek körmöshöz? Általában mit gondolnak a műkörmökről és a festett körmökről? Ha van helyi műkörmös szalon, az milyen funkciójú teret hoz létre a faluban? Milyen társadalmi szerepe van egy körmösnek? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kerestem a választ: a körmöshöz járás gyakorlatához fűződő jelenségeket kutattam.

A kutatás terepének olyan települést szerettem volna választani, ami városi vonzáskörzeten kívül esik, ezért a város és a lakóhely közti napi ingázás nem általános. Ekkor találtam rá Dabronyra. Dabrony egy megközelítőleg 500 lelkes Veszprém megyei kisközség, amely a Kisalföld legdélibb részét képező Marcal-medence szélén, a Bakonyaljának is nevezett átmeneti vidéken helyezkedik el. Ennek a településnek van egy bizonyos belső perifériás jellege. Ugyan három város is található a közelében, Devecser, Pápa és Ajka, tömegközlekedési szempontból mindhárom város nehezen megközelíthető, vonzáskörzetükbe Dabrony így már szervesen nem tartozik.

Ebben a faluban működik egy helyi műkörmös, Eszter (1989), aki a szépségipar szinte minden ágát űzi: egyszerre műkörmös, pedikűrös, fodrász, sminkes és kozmetikus. A mindennapokban leginkább fodrász és körmös munkákat vállal el, így ő inkább fodrász-műkörmösként tekint magára, de speciális alkalmakra, vagy speciális személyeknek a többi szolgáltatást is biztosítja.

A TÉMA AKTUALITÁSA

Úgy gondolom, a téma sok izgalmas megközelítést rejt magában, dolgozatom célja, hogy a körmöshöz járás gyakorlatának vizsgálata közben kibontakozó néprajzi aspektusokat bemutassam, hogy felhívjam a figyelmet a falusi szépségszalonok társadalmi funkciójára, a szépségszalonokban dolgozó fodrászok és műkörmösök közösségben elfoglalt szerepére.

¹ Dolgozatomban a műkörmök, épített körmök és géllakok elkészítésével foglalkozó szakemberre „körmösként” fogok utalni, részben, mert a köznyelv is ezt használja, részben pedig azért, mert ezzel a kifejezéssel tudom leginkább lefedni tevékenységét. A körmös megjelölés így magába rejtí a műkörmös, manikűrös, körömpépítő és körömdizájnér képzettséggel rendelkező specialistát.

Számos hagyományos mesterségről születtek monografikus kötetek: a falusi iparosok, kisiparosok vizsgálata régóta a néprajztudomány fontos területe.² Véleményem szerint a kutatásokat érdemes kiterjeszteni az olyan mesterségekre is, amik a 20. században bekövetkező életmódváltozás következtében jelentek meg. Ilyen, a múlt század második felében megjelenő mesterség a műkörmös is. Ahogy Verebélyi Kincső is kiemeli tanulmányában: ma már „(...) nemcsak a történészek, hanem más társtudomány képviselői is látják, hogy egy-egy történeti korszak, társadalmi csoport gondolkodását a mindennapi élet tényeinek elemzésén át lehet megragadni”.³ Véleményem szerint a kutatás témájának időszerűsége és aktualitása könnyen belátható, hiszen napjainkban egyszerre tudjuk megfigyelni az idősebb generáció, valamint a már a fogyasztói társadalomba született fiatal korosztály kapcsolatát és viszonyulását a tárgyi kultúrához, esetünkben a műkörmökhöz.

MÓDSZERTAN

Abból a célból, hogy kutatási kérdéseimre választ kapjak, és megismerjem a körmöshöz járás gyakorlatának motivációit, a műkörmökről való gondolkodást, mindezek helyszínéül szolgáló szalont, illetve az ott dolgozó körmöst, legelőször idén nyáron látogattam el a faluba. Ekkor még csak falubeliekkel beszélgettem, valamint első ízben találkoztam a helyi körmössel, akivel már akkor sikerült egy interjút készítenem. Az utcán és köztereken való beszélgetéseket aztán a későbbiekben is folytattam a helybeliekkel: voltak, akikkel hosszabb interjút készítettem és voltak, akiket csak röviden kérdeztem a témámról és a faluról.

A szalonban, illetve egyéb központi helyszíneken (pl. kisbolt) készített félig strukturált interjúk⁴ mellett, kötetlenebb módon is tájékozódtam a helyiektől minden alkalmat megragadva, amikor találkoztam valakivel, ugyanis egy-két helyszín kivételével az intézményi hiányosságból adódóan nehezen tudtam „megtalálni” a falubelieket. Ezek az alkalmak voltak például a Dabronyba vezető buszútjaim, amikor dabronyi utastársaimmal a faluba vezető utat végig tudtam társalogni.

Mindezek mellett résztvevő megfigyelést is alkalmaztam, mégpedig úgy, hogy több alkalommal beültem Eszter szalonjába egy-egy napra, mindezt azért, hogy lássam a szalon valódi működését, légkörének dinamikáját és „törvényeit”. Otlétem alatt kisebb feladatokat is kaptam, az én feladatomból volt például Maja, Eszter kutyájának a szalonba való be- és kiengedése. Meglátogattam a szomszéd faluban, Nagyalásonyban található fodrász-körmös

²CSERI - SÁRI 2014. 73

³ VEREBÉLYI 2009. 11.

⁴ KOVÁCS 2007.

szalont is, ahol további interjúkat tudtam készíteni. Ezt azért tartottam fontosnak, mert a két falu csupán pár kilométerre található egymástól, és megfigyelésem szerint szoros együttműködés, mindennapi átjárás áll fenn a két település között. Ennek legfőbb oka az, hogy a legtöbb közintézmény, az általános iskola és az óvoda is, Nagyalásnyban található. Továbbá, hogy a jelenség kizárólag falusi jegyei még jobban kirajzolódjanak számomra, Budapesten is ellátogattam több szalonba: vendégként megfigyelést végeztem és rövid interjút készítettem egy 8. kerületi műkörmösnél, valamint egy plázában a folyosón működő „gyorskörmös” állomáson, mindezeket azzal a céllal, hogy az általam hitt képzeteket, különbségeket a helyszínen is megtapasztaljam, és igazolni tudjam a dabronyi megfigyeléseim következtében megalkotott hipotéziseimet.

Az adatközlőimet összesen négy csoportba tudom sorolni. Az első csoportba tartoznak a szakmában dolgozók (Eszter, Judit és a két budapesti körmös). A második csoportba a dabronyi lakosok közül azok, akik rendszeresen megcsináltatják a körmeiket, a harmadik csoportba azok a dabronyi nők, akik nem csináltatják meg rendszeresen a körmüket, a negyedik csoportba pedig a helyi férfiakat sorolom, akik ugyan adatszolgáltatásra kis mértékben bizonyultak alkalmasnak, véleményüket ennek ellenére fontosnak tartottam a témában, hiszen a másik nem nézőpontja is kulcsfontosságú elem, viszonyítási pont a kutatás szempontjából. Adatközlőimet a dolgozatomban anonimizálom, kutatásom alanyainak monogramját, nemét (N/F) és korát jelölöm csak idézésük során.

Az alkalmazott kutatási módszer megfelelőnek bizonyult arra, hogy körüljárjam a kutatásom témáját, azaz, hogy a körmöshöz járás gyakorlatának szerteágazó aspektusait vizsgálni tudjam. Fontosnak tartottam viszont azt is, hogy a terepmunka mellett kutatástörténeti áttekintést is végezzek. A festett körmökkel, a műkörmökkel vagy a falusi szépségszalonokkal kapcsolatos közvetlen néprajzi tudományos munkát nem találtam, ettől függetlenül a kutatásom részelemeihez segítségemül szolgáltak egyéb néprajzi és kulturális antropológiai tanulmányok. Többek között higiéniai-mentalitásbeli kutatástörténeti előzményt nyújtottak nekem Juhász Katalin írásai,⁵ illetve Molnár Orsolya Anna Csatkán végzett kutatása, amiben a körömápolási szokások mellett már a körömfestéssel kapcsolatos erkölcsi ítéletek is megjelennek.⁶ Segítségemül szolgált és megalapozta kutatásom a festett körmök erkölcsi megítélésével kapcsolatos kérdéseit Valuch Tibor 2009-es tanulmánya is.⁷ A szalont mint közösségi térhez

⁵ JUHÁSZ 2006. és JUHÁSZ 2009.

⁶ MOLNÁR 2010.

⁷ VALUCH 2009.

kapcsolódó megfigyeléseimet Gráfik Imre,⁸ Hoppál Mihály,⁹ illetve Dobák Judit¹⁰ írásaival tudtam megalapozni, a szalon kommunikációs síkja megértésében pedig Hesz Ágnes tanulmánya segített.¹¹ A festett körmök és a műkörmök szimbolikájának kibontásában magyar kutatók mellett többek között Pierre Bourdieu,¹² Mary Douglas,¹³ Marcel Mauss¹⁴ nyújtottak elméleti keretet.

Következőkben a dolgozatomban egy „szűkülő” szerkezetben szeretném ismertetni kutatásomat. Elsőként bemutatom kutatásom terepét, Dabronyt, röviden kitérve a helyi társadalmi viszonyokra, kiemelve azokat a hiányosságokat, amik kapcsán az általam vizsgált szépségszalon kulcsfontosságú szerepe mellett érvelek majd. A település, és a településen található szalon közösségi térként, azon belül is női térként való bemutatása, valamint a szalonban lejátszódó kommunikációs folyamatok elemzése után ismertetem a szalonban működő körmöst kiemelve a közösségben elfoglalt szerepét. Mindezek után dolgozatom legkisebb eleméhez, magukhoz a festett körmökhöz, illetve a műkörmökhöz fűződő erkölcsi megítélést tárgyalom, továbbá kitérek szimbolikájukra is kiemelten kezelve a piros körmök esetét. Mindezek után, hogy dabronyi megfigyeléseimet árnyaljam, kitérek a szomszéd falubeli viszonyokra is ismertetve az ottani műkörmös szalon működését. Tanulmányom lezárásaként pedig összegzem kutatásom eredményeit a témám távlati lehetőségeire is kitérve.

A TEREP

A dabronyi lakosság eredetéről, összetételéről, sorsának alakulásáról a helyiektől kapott információim mellett Horváth Miklós dabronyi lakos 1998-ban megjelent Dabrony története című könyvét¹⁵ tudtam forrásként használni, ez a történeti áttekintés segítségemre szolgált a jelenkori folyamatok előzményeinek megértésében.

Dabrony állandó népessége a legfrissebb, 2021-es TeIR adatok szerint 462 fő. A kutatásom célcsoportjába tartozó, 18 év feletti nők a lakosság körülbelül 35%-át teszik ki.¹⁶ Bár ezt az adatot nem tudtam „hivatalos” forrásból megismerni, a helyi kisboltostól (aki majdhogynem

⁸ GRÁFIK 1995.

⁹ HOPPÁL 1970.

¹⁰ DOBÁK 2019.

¹¹ HESZ 2017.

¹² BOURDIEU 2008.

¹³ DOUGLAS 2003.

¹⁴ MAUSS 2000.

¹⁵ HORVÁTH 1998.

¹⁶ Kutatásomban az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) dabronyi adataival dolgoztam, mivel a településre vonatkozó legfrissebb lekérdezhető mutatókat itt találtam.

napi szinten találkozik a legtöbb falubelivel) megtudtam, hogy a dabronyi nők körülbelül 20%-a festi, vagy jár el rendszeresen megcsináltatni a körmét.

A közösségi életre nagy hatással volt, hogy a dabronyi általános iskolát 1974-ben összevonták a nagyalásonyival, valamint két éve az óvodát is be kellett zárni. A dabronyi gyerekek, akik közösséget alkothatnának, emiatt nincsenek helyben az idő nagy részében, pedig ezek azok a gyerekek, akik a faluban az ünnepekre előadással készülhetnének (ami adatközlőim elmondása szerint korábban helyi szokásnak számított), azok a gyerekek, akik kapcsán a szülők egymás közt szervezkedhetnének. Az általános iskolás és óvodás gyerekek mellett a többi korosztály önszerveződési lehetősége is korlátozott, pontosabban nem mutatkozik igény a baba-mama, szülői vagy az idős klubok iránt. Az önkormányzat hiába indított tematikus foglalkozásokat, a kevés érdeklődő következtében ezek a kezdeményezések sikertelenek voltak. Az organizált generációs közösségek szerveződésére tehát nem látunk példát a településen. A helyi vallási felekezetek sem tudnak közösségszervező erőként fellépni, ugyanis Dabronyban nincsen rendszeres katolikus mise, csak úgy, mint a falu evangélikus közössége, a hívők csak nagyobb ünnepeken látogatják a templomukat. Összefoglalva tehát, a klasszikus közösségi térként működtethető terek, mint az óvoda, az iskola vagy éppen a helyi kocsmák, mind bezártak, vagy éppen kihasználatlanságuk miatt üresen állnak, mint a dabronyi faluház vagy a településen található templomok. Egy részben közösségi térként funkcionáló hely mégis van Dabronyban: Eszter szépségszalonja.

A SZALON

Lássuk tehát ezt a szalont, miként is funkcionál, ki látogatja és miért, ki az, aki működteti, mi történik itt. Eszter a szalont négy éve nyitotta meg, a telkükön található, klasszikus kádárkocka lakóházuk mellett álló nyárikonyhát alakította át.¹⁷ Nagyné Batári Zsuzsanna Kockaházak és a nyári konyha című írásában kiemeli, hogy a nyári konyhák - bár történelem során rugalmasan és könnyen adaptálódtak az igényekhez, így a különböző időmetszetekben különböző funkciókat töltöttek be - használatához mégiscsak szervesen kötődik egy azonos, sajátos mentalitás, ami a reprezentativitás és a tisztaság iránti igényben gyökerezik.¹⁸ Írásából kiderül, hogy a fő funkciója ezeknek az épületeknek az volt, hogy megkímélje a szaggal és kosszal járó házi munkáktól a lakóépületet.¹⁹ Ezeknél a hetvenes évek előtt épített lakóházaknál ugyanis nem volt még nappaliként funkcionáló szoba, leginkább a konyhában ültették le a vendégeket,

¹⁷ Melléklet, 1. kép; Melléklet, 2. kép

¹⁸ NAGYNÉ 2021. 186.

¹⁹ NAGYNÉ 2021. 186-187.

ezért ennek a helyiségnek tisztának, rendezettnek kellett lennie mindig, a konyhai munkákat ki tudták szervezni ebbe az önálló épületbe.²⁰ Eszternél ez a klasszikus szerep megfordul, éppen a nyári konyha tere lesz az, ami a reprezentációs feladatokat elégíti ki. Az ő kertjében található építmény korábban műhelyként funkcionált, illetve a disznóvágások során volt kiemelt szerepe. Négy évvel ezelőtt viszont, amikor a GYES-ről visszatérve újakezdte vállalkozását, önkormányzati pályázat segítségével felújította az épületet. A pályázat segítségével többek között kibontották az egyik falat, mellékhelyiséget alakítottak ki, cserépkályhát rakattak, illetve a fodrász és körmös felszerelést is beszerezték.²¹

Bár eddigi felvezetésemben közösségi térként kezdtem el bemutatni a szalont, meglátásom szerint érdemes ezt a teret leszűkítve, a közösségi tér kategóriáján belül, speciálisan női térként vizsgálni. Dobák Judit írásából²² részletesen megtudhatjuk, hogy mitől lehet egy teret femininnek nevezni. Rendszerezése szerint női tereket kategorizálhatunk szexualitáshoz kötődően vagy tevékenységhez kapcsolódóan, ilyenek például a férfi, női wc-k, vagy a férfi, női fodrász; valamint kirajzolódnak női terek a társadalmi gyakorlat által meghatározottan is: ezek azok a terek, amik használaton alapulnak. Dobák írásában a konyhát helyezi ebbe a kategóriába, ami attól lesz női, hogy a női princípium egyik színtereként tud kiteljesedni.²³ Meglátásom szerint mindkét elkülönítési mód szerepet játszik esetünkben, hiszen hiába fogad férfi vendégeket is Eszter, használói oldalról tekintve a nők vannak túlnyomó többségben, valamint a helyiségben történő tevékenység is karakteresen „nő ügy”. A szalon női térként való megjelenése, úgy gondolom, a többi aspektust vizsgálva még egyértelműbben ki fog rajzolódni a továbbiakban.

A SZALON KOMMUNIKÁCIÓS FUNKCIÓJA

Arról, hogy a szépségsszalont a pletykálás melegágya, mindenkinek lehet személyes élménye. Szvetelszky Zsuzsanna szociálpszichológus, aki a pletykáról szóló egyetlen magyar monográfia szerzője, könyvében abból a téziséből indul ki, hogy a pletyka se nem rossz, se nem jó, a pletyka egy értékváltó jelenség.²⁴ Az én tanulmányomnak sem célja a pletyka erkölcsi megítélése, sokkal inkább a szalonban zajló pletykálás dabronyi társadalomban betöltött információátadó és közösség építő, alakító funkciójára szeretnék kitérni.

²⁰ NAGYNÉ 2021. 206.

²¹ Melléklet, 3. kép; Melléklet, 4. kép

²² DOBÁK 2019.

²³ DOBÁK 2019. 303-312.

²⁴ SZVETELSZKY 2002. 15.

Keszeg Vilmos W. Barnett Pearce és V. Cronen 1970-es években kidolgozott elméletét ismerteti írásában, ami szerint a narratív stratégiák abban a konstitutív folyamatban játszanak szerepet, aminek alapja, hogy a beszédmód és a beszélés mint cselekvés társadalmi környezetet hoz létre.²⁵ Narratív stratégiaként való értelmezésében tehát a pletykálás is egyfajta társadalmi környezetet hoz létre. A pletykálásnak ezt a bizonyos térképző funkcióját említi meg, illetve specifikálja Hesz Ágnes is tanulmányában, amikor Tuulikki Pietilä elméletét ismerteti, aki szerint a pletyka célszemélyeinek reakciója révén a pletykálás aktusa a privát és a publikus, a nem hivatalos és a hivatalos között egy félnyilvános teret hoz létre. Pietilä szerint a pletyka azáltal is a nyilvános és privát között képez egy csatornát, hogy a személyes ügyeket publikussá és nyilvánosan megítélhetővé teszi.²⁶ A szalonban eltöltött idő alatt nekem is hasonló tapasztalataim voltak: Eszter és vendégei sokszor egy személyes probléma elmesélését követően a faluban korábban megesett hasonló szituációk mentén próbálták megérteni helyzetüket, majd saját és mások személyes történeteit megvitatva, valamint engem mint külső szemlélőt is bevonva hozták meg végül ítéletüket, következtetésüket. Esetünkben továbbá a pletykának ez az aspektusa azért is érdekes, mert a szalon maga is egy hasonló, félpublikus térként funkcionál.²⁷ Gráfik Imre építész-szemiotikai vizsgálatában Hoppál Mihály és Niedermüller Péter proxemikai kutatásának eredményeként ismert elméletet is kiemeli, miszerint „(...) az emberek által kialakított és állandó jelleggel használt térformáknak különböző típusai vannak, amely tértípusok meghatározott viselkedési formákkal állnak kapcsolatban (...)”, továbbá a kommunikáció hatékonyságát biztosító tényezők egyike, a tértípus és a viselkedési forma közötti kapcsolat.²⁸ Meglátásom szerint ezért is képes a pletykálás olyannyira kiteljesedni a dabronyihoz hasonló szépségszalonokban; a szalon közösség szempontjából félpublikus térként való használata ötvöződik a pletykálás mint beszédaktus által létrehozott félpublikus térrel, így a viselkedési forma és a tértípus közti kapcsolat biztosítja a kommunikáció hatékonyságát. A kiválasztott személy ottléte nélkül vitatják meg magánügyeit, ezzel részben nyilvánossá téve azt, de továbbra is szűk körben tartva mindezt egy olyan térben, ami részben publikus (mindenki előtt nyitva van), de mégis korlátozott (ha nincs közeli kapcsolata valakinek Eszterrel, akkor időpontkéréshez kötött a látogatása).

²⁵ KESZEG 2007. 178.

²⁶ PIETILÄ 2007: 8–10 idézi: HESZ 2017. 837.

²⁷ Lásd: 14. oldal, A körmös fejezet.

²⁸ HOPPÁL-NIEDERMÜLLER 1983. 270. Idézi: GRÁFIK 1995. 111.

A pletykálás társadalmi funkciója továbbá azért is összetett, mert tekinthetünk rá a társadalmi kontroll hatékony módjaként és a világ közös értelmezésének kulcsfontosságú eszközeként is: a pletykálás során az emberek közösen próbálnak meg értelmezni bizonyos szituációkat, miközben mások cselekedeteit, viselkedését tárgyalják ki, az értelmezés mellett pedig konszenzusra törekednek a megítélésüket illetően.²⁹ „Ilyenkor nem egyszerűen a már meglévő normákat alkalmazzák és erősítik meg, hanem megvitatják és újrászabják a mindannyiuk életének keretet adó szabályrendszer érvényességét és hatókörét.”³⁰

Jávor Kata a Magyar Néprajz VIII-ban található Magyar paraszti erkölcs és magatartás című fejezetben kiemeli, hogy a faluban megjelenő kooperáció működésének a reciprocitás volt az alapja. Mindez a javak, szívességek és információk egyfajta cseréjét jelentette.³¹ A pletykálás is hozzájárul tehát a közösségi kölcsönös együttműködéshez, hiszen az információcsere egyik fontos fajtája.

További elemzési nézőpontból fontos megközelítést emel be Keszeg Vilmos az Élettörténetek populáris regiszterekben című tanulmányában, amikor a különböző narratív stratégiákat vizsgálva a kimondás és az elhallgatás stratégiájára is kitér, amelynek szempontjai a szalonban tapasztalt pletykálási technika megértésében is segíthetnek. A terepen töltött idő alatt megfigyeltem ugyanis, hogy sok esetben az által tudják manipulálni a szalonban pletykálkodó nők a megszerzett információt, hogy kiről mit és mennyit adnak tovább figyelembe véve az is, hogy éppen kinek mondják azt. „A kimondás és az elhallgatás stratégiája, a nyilvánosságra hozáshoz és az elhallgatáshoz fűződő érdekek a társadalom és a narratív viselkedés feszültségét adják. Ilyen szempontból két ellentétes társadalmi stratégia ütközik össze: az egyik az elhallgatást, a másik a kibeszélést ellenőrzi.”³²

A szalon kommunikációs dimenziójának másik szempontból fontos elemét Eszter személyisége emeli be a képbe. Megfigyelő kutatásom során ugyanis megtapasztaltam, hogy a szalon teret enged az obszcenitásra, káromkodásra: mivel Eszter is szabadabb szájú, szabadosan fogalmazó személy, ezért megteremti azt a közeget, amiben női vendégeinek sem kell visszafogniuk magukat, esetleges önkontrollt gyakorolniuk.³³ A szalon így egyfajta határátlépésre, normaszegésre is helyszínt nyújt.

²⁹ YNGVESSON 1978 153-155 Ismerteti: MERRY 1984. 278; VAN VLEET 2003. 492. Idézi: HESZ 2017. 841.

³⁰ RAPPORT 1998. 267; SZWED 1966. 435. HAVILAND 1977. 191. Idézi: HESZ 2017. 841.

³¹ JÁVOR 2000. 637-640.

³² KESZEG 2007. 179.

³³ Melléklet, 5. kép

Ha a korábbi falusi tereket vesszük számba, akkor Jávor Kata tanulmánya szerint a kocsmá tere birtokolta azt a területen kívüli funkciót, ami miatt a férfiak ott szabadabban érezhették magukat a káromkodással kapcsolatos normaszegések szempontjából is.³⁴ „A kocsmái káromkodás kisebb bűn, mert a kocsmá bűnös hely.”³⁵ Napjainkban ezek a normák persze lazultak, viszont tapasztalatom szerint a két nem felé továbbra is különböző elvárásokat állítanak a trágár beszéd kapcsán, és ebből a tapasztalatból kiindulva vélek párhuzamot felfedezni a kocsmá funkciója és Eszter szalonja között: míg az egyik a férfiaknak tudja biztosítani a felszabadító légkört³⁶, addig a másikban a nők tudnak „kibontakozni”, vagyis szitkozódni, átkozódni, káromkodni.

Eszter szalonja tehát nem csak a beszélgetés témájában, de a stílusában is olyan teret testesít meg, ahol női normaszegés, ha ugyan irányított keretek között, de mégis megtörténhet. Úgy gondolom, mind a két aspektust jól példázza és magában rejti az a terepen elhangzott mondat, ami Eszter egyik legidősebb vendégének, a 72 éves Erzsi néninek a szájából hangzott el: *„Hát nem voltam nálad két hete bazdmeg, ezért nem tudok semmit.”*³⁷

Ha a falu múltbéli helyszínei között keresünk hasonló funkciójú teret, mint amit most a dabronyi szépségssalon tud betölteni, akkor elsőként a fonó merülhet fel. A korábban említett, Dobák Judit által létrehozott rendszerezés szerint a fonót is sorolhatjuk a női terek közé.³⁸ Keszeg Vilmos ki is emeli írásában, hogy a fonóknak gyakorta volt hasonlóan felszabadító légköre, mint amit Eszter szalonjában figyeltem meg: „1960-ig, a kendertermesztés kimaradásáig téli estéken a leányok és az asszonyok fonni és kézimunkálni a szomszédságban gyűltek össze. 9-10 óráig dolgoztak. Az esemény sajátosságát az biztosította, hogy a nők magukra voltak, s minden fenntartás nélkül beszélhették meg a szomszédok, a falubeliek tetteit, félrelépéseit. A beszélgetés mind témaválasztásban, mind az állásfoglalásokban, mind a szabadosságban egyedülálló volt az éves kalendáriumban. A zárt asszonyi körben olykor pajzán, vagy épp trágár találósok, történetek és énekek hangzottak el.”³⁹

Ha magára a beszélgetés aktusára koncentrálunk, akkor a szalon funkciója és a házak elé kirakott kispadok, lócák között is felfedezhetünk párhuzamot. Sőt dabronyi kutatásom során azt tapasztaltam, hogy a „kispad kultúra” kifejezetten a szalonban él tovább, mégpedig úgy, hogy

³⁴ JÁVOR 2000. 655.

³⁵ VERES 1978. 126. Idézi: JÁVOR 2000. 655.

³⁶ A dabronyi kocsmá ugyan pár hónapja bezárt, a helyiektől megtudtam, hogy leginkább csak a falubeli férfiak látogatták, a nők nem jártak oda.

³⁷ Sz.H.E. (N72)

³⁸ „Az igazi, a leginkább intézményesedett fonót a felnőtt lányok szervezik; kibérelnek egy házat vagy szobát a faluban, ahová mindenki elviszi a maga munkáját és eszközeit, közösen veszik meg a világítanivalót és a tüzelőt.” NÉMETH 1979.

³⁹ KESZEG 2018. 150.

a kispad bekerül a szalonba, fodrászszék, körmösszék és vendégszék formájában. Penavin Olga szlavóniai magyarokról szóló tanulmányában a kispadokról mint a falusi életből lassan eltűnő elemekről emlékezik meg: „Hol volt az utóbbi években már a (...) csendes beszélgetés vasárnap délután a ház előtti kispadon?”⁴⁰ És valóban, a dabronyi házak előtt sem állnak már az egykori lócák, csakúgy, mint a falusi élet hagyományos társas összejövetelei szinte teljesen megszűntek, az egykori mise utáni, a kispadon vagy esetleg a kocsmákban elhangzó beszélgetések, pletykálási alkalmak két helyszínre összpontosulnak napjainkban Dabronyban: a kisboltban való találkozásokra, elidőzésekre, illetve a szépségszalonban közösen eltöltött időre.

A KÖRMÖS

Eszter 17 éves kora óta fodrász, „körmözni” a szalon megnyitása után kezdett el ismét, körülbelül négy éve. Korábban dolgozott már fodrászként Pápán egy gyorsfodrászatban, valamint városi szalonban is. Saját körmösétől kezdte el kitanulni a műkörmös szakmát, majd szép lassan beszerzett minden eszközt. Bár kezdetben csak magának készítette el körmeit, igen hamar fodrászati vendégei igényt kezdtek tartani erre a szolgáltatásra is, ezért kiszélesítette repertoárját. Ma már több, mint 100 vendég jár hozzá rendszeresen, nem csak Dabronyból, hanem olyan szomszédos falvakból, amik szintén a környékbeli városok vonzáskörzetén kívül esnek. Eszter karakterét kulcsfontosságúnak tartom, szakmájából adódóan hivatásának elhanyagolhatatlan része a vendégekkel ápolat kapcsolata, a felek közti kommunikáció jellegét és dinamikáját ő szabályozza, ezért ő az, aki a tér karakterét is megteremti egyben.

Miben más az ő szalonja, mint egy városi szalon? Vendégeit úgy fogadja, úgy ad időpontokat, hogy figyelemmel van a falusiak közti viszonyokra. Ha valakik között frissen kialakult, vagy éppen régóta húzódó konfliktushelyzet áll fenn, ügyel arra, hogy ne egymás után érkezzen ezek a vendégek, hogy még véletlenül se találkozzanak nála össze. „*Tudni kell, hogy Mari néni nem szereti Éva nénit, nehogy egymás után jöjjenek.*”⁴¹ – foglalta össze. Eszter tudatában van annak, hogy a szalonja az egyik fő központja a helyi információcserének, ezért sokszor ügyel arra, hogy vendégei között legyen 10-15 perc „üresjárat”. Egyrészt ilyenkor van ideje kipihegni előző vendégét és felkészülni következőre, vagy a házkörüli kisebb munkákat elvégeznie, másrészt azt szeretné elkerülni, hogy a vendégei feltoluljanak az amúgy igen kicsike üzlethelyiségben, hiszen akkor, ahogy ő fogalmazott, „az idők végezetéig el tudnának ott csacsogni”. A nála zajló pletykálást így is irányítja, szabályozza. Ha a szalon egy napjának

⁴⁰ PENA VIN 1998. 5.

⁴¹ D.E. (N33)

kommunikációs modelljét kellene ábrázolni, akkor Eszter lenne a központi elem, akivel mindenki minden információt megoszt, és aki ezáltal már megszűrve tudja a hallottakat továbbadni, annak fényében, hogy éppen melyik vendégével ül szemben. „*Ki hívott fel a múltkor? hogy heló, te úgy is mindent tudsz...*”⁴² Bár elsősorban Eszter arra törekszik, hogy kizárólag ő és vendége tartózkodjanak az idő nagyrésztében a szalonban, csak az alatt, amíg én is ott voltam, többször is megesett, hogy ismerősök köszöntek be vagy családtagok hoztak valamit és néztek be. Ezek a személyek általában ott is maradtak egy kisebb időre, így a körmös és vendége közti intim közeg rögtön kitágult, de mindez természetes módon: az újonnan érkezők könnyedén és szívesen csatlakoztak be a beszélgetésbe. Eszter azért is törekszik a szűkebb közeg megteremtésére, mert számára fontos, hogy a hozzá érkező vendéggel bensőséges kapcsolatot ápoljon: sokszor egy-egy vendéggel egy egész délelőttöt eltöltenek közösen, amíg Eszter elkészíti a haját és a körmét. „*Valakivel ríunk, valamivel nevetünk, valamivel énekelünk, valamivel énekelünk és iszunk. De van, hogy úgy készülök, hogy heló iszunk egy kávé? Iszunk. És akkor iszunk egy kávé, elszívunk egy cigi. Tehát van az olyan vendég, akik félnapos*”⁴³ - mondta nekem, majd hozzátette, hogy ő így szereti végezni a munkáját, számára így „emberi” az, amit csinál. Sokszor említette ellenpéldaként a pápai gyorsfodrászatban töltött éveit, amikor naponta rengetegen ültek bele fodrászszékébe, de az ő szavait használva ezek nem is vendégek voltak, hanem „darabok”.

Eszter falusi közösségben betöltött szerepének van még egy hangsúlyos vonása: a legutóbbi önkormányzati választások (2019) óta ő egyben képviselő is. Elmondása szerint szerepei mint a falu fodrásza és körmöse, valamint az önkormányzati képviselői státusz, szétválaszthatatlanok. Falusi hivatalos eseményeken, rendezvényeken időpontkérésekkel fordulnak hozzá, valamint az is előfordul, hogy „körmözés” közben próbálnak rajta keresztül üzenni az önkormányzatnak, mindennapi életük kisebb-nagyobb ügyeivel kapcsolatos problémájukkal Eszterhez mint képviselőhöz fordulni. Bourdieu a fizikai és a gazdasági tőkének az átalakított és ezáltal álcázott formájaként határozza meg a szimbolikus tőke jelentését.⁴⁴ A szimbolikus tőke birtoklása az egyén számára társadalmi státuszt biztosít, illetve a társadalmi pozícióját is meghatározhatja.⁴⁵ Eszter esetében a körmösként és képviselőként kialakított kapcsolati hálója a két társadalmi pozícióját kölcsönösen fenntartja, közösségében

⁴² D.E. (N32)

⁴³ D.E. (N32)

⁴⁴ BOURDIEU 2008.

⁴⁵ MOLNÁR 2000. 496.

betöltött szerepei, amiből a falun belül „felhalmozott” szimbolikus tőkéje ered, központi személlyé teszik Dabrony életében.

Az, hogy otthon dolgozik, hasonló problémákat szül, mint amik a társadalmi pozíciójából adódnak. A falubeliek ugyanis nincsenek tekintettel arra, hogy mikor van a hivatalos munkaideje, ha meglátják a kertben dolgozni, akkor bekiáltanak a kerítés fölé, hogy: *„Na megnyírsz most, úgy is csak 10 perc az egész.”*⁴⁶ Továbbá azáltal, hogy otthonába, saját kertjébe engedi be vendégeit, privát szférája nyilvános térre alakul át. A vendégek szabadon jönnek-mennek a kertkapun keresztül, ami mindig nyitva van, sőt az is megesik, hogy zacskóval érkeznek, és a kertben álló terebélyes gesztenyefa terméseiből szednek maguknak. Hoppál Mihály az Egy falu kommunikációs rendszere⁴⁷ című munkájában a „public place”-hez, azaz a falun belüli nyilvános terekhez sorolja a kocsmát, mesteremberek műhelyeit, a malmokat és a pálinkafőzőt is, valamint kiemeli az ezeken a helyszíneken korábban tetten érhető társadalmi ellenőrzés szerepét. Megfigyelésem szerint Eszter szalonja inkább egy félpublikus térformát hoz létre: hiába áll kertkapuja munkaideje alatt nyitva a falubeliek számára, az egykori nyári konyhába lépve egyszerre nyilvános és privát térbe érkezünk.

Vendégeivel való személyes viszony következménye az is, hogy a rideg piaci viszonyokat megszelídítve nála nincsenek a gyakorlatban fix árak, tekintettel van vendégei gazdasági helyzetére, valamint közte és vendégei között reciprocitás elvű cserekapcsolat is teljesül. Van ugyanis, hogy nem fogad el pénzt, viszont vendégei egyéb ajándékokkal, javakkal, szívdesszékkel viszonozzák munkáját. *„Van, aki teljesen kihasználja azt, hogy én tudom, hogy neki milyen az anyagi háttere. Tehát eljön haját vágatni. De ő mindig utolsó vendég, mert utána fertőtleníteni kell. És akkor mondom neki, hogy jó legyen egy ezres.”*⁴⁸ Megfigyelésem szerint a városi szalonokban ez egyáltalán nem, vagy kevésbé jelenik meg.

A FESTETT KÖRMÖKHÖZ ÉS A MŰKÖRMÖKHÖZ KAPCSOLÓDÓ MENTALITÁSBELI FORDULAT

„Mint a társadalom képének, a testnek az a fő funkciója, hogy kifejezze az egyénnek a csoporthoz való viszonyát. Ezt az erős, illetve a gyenge ellenőrzés dimenziójában teszi, attól függően, hogy a társadalmi igények erősek, gyengék elfogadhatóak-e vagy sem”⁴⁹ Azzal a prekoncepcióval érkeztem a terepre, hogy falun továbbra is kötöttebbek a megjelenéssel kapcsolatos normák, a közösség általi ellenőrzés és ítélkezés továbbra is jelen van a

⁴⁶ D.E. (N32)

⁴⁷ HOPPÁL 1970

⁴⁸ D.E. (N32)

⁴⁹ DOUGLAS 2003. 113.

mindennapokban. Ezért amikor a dabronyiakat a festett, illetve a műkörmökről kérdeztem, elsősorban a megcsináltatott körmökkel kapcsolatos erkölcsi megítélésre voltam kíváncsi, valamint arra, hogy a köröm mint testünk egy része, miként tükrözi az egyén csoporthoz való viszonyulását. Szerettem volna kideríteni, hogy jelen van-e még összekapcsolt formában a festettség-feslettség fogalompár a közgondolkodásban,⁵⁰ azt, hogy közönségesnek számít-e a piros köröm. A helyiekkel való beszélgetésem során viszont preconcepcióm megdőlt: nincs egyértelmű elutasítás az idősebb generáció felől a festett körmökkel, műkörmökkel kapcsolatban. A falusiak általánosan elfogadják, sokan semlegesen állnak a témához, sokan pedig kifejezetten szeretik, ha valakinek, vagy éppen önmaguknak meg van csináltatva a körmük. Ahogy egyik legidősebb adatközlőm fogalmazott, az nem zavarja, hogy unokájának feltűnően hosszú, színes körmei vannak, az sokkal nagyobb baj, hogy vegetáriánus. Az elutasítás leginkább férfi oldalról jelenik meg, viszont ők is inkább a túlkapásokat, a szerintük túlzó megjelenésű körmöket („piros karmokat, festett kapákat”⁵¹) ítélik el. Amíg a köz által ízlésesnek ítélt festett vagy éppen mű körmöt viselik a nők, addig ez nem okoz konfliktusforrást.

Az erkölcsi megítélés mellett, valamint hozzá kapcsolódva úgy gondolom, hogy a műköröm falvakban való megjelenése az egészségügyi kutatástörténetbe is jól illeszthető, elsősorban annak mikroszintű kutatási paradigmájába, mely a mentalitásbeli változásokat vizsgálja. Bár a dabronyi kutatásom tapasztalata szerint a műköröm viselése már széles körben elfogadott, és hiába nem elsősorban generációk közötti konfliktus forrás, nemek közötti ellentéteket, nézeteltéréseket még mindig okoz. Így egyszerre tekinthetünk rá úgy, mint egy megosztó tevékenységre az egyik oldalról, és mint alapvetően a körmök ápolásának egy, a fogyasztói társadalomban megjelenő, mára már elterjedt módjára a másik nézőpontból. A terepen tapasztaltak alapján tehát az a megfigyelésem, hogy egy ellentétes, mégis párhuzamosan megjelenő higiéniai elvárás tapasztalható napjainkban. Ellentétes, mert egyfelől sokak által megkövetelt normává kezd formálódni a körmök szalonokban való elkészíttetése, ugyanakkor ezzel egyidőben egyre többen hangoztatják műkörmökkel, festett körmökkel kapcsolatos nemtetszésüket, ez a polarizáció pedig párhuzamosan erősödik: minél inkább elterjed a körmöshöz járás gyakorlata, annál többen érzik ezt higiéniai kötelességnek, és ezzel egyszerre nő, leggyakrabban a férfiak között azok száma is, akik elutasítják a tevékenységet. Egy, a nők felé kialakuló ápoltsági elvárássá alakul (leginkább nőtársaik nyomására), amit, ha „rosszul végeznek” (pl.: túl hosszú lesz a körmük, vagy egy nemtetsző szint választanak), akkor azt

⁵⁰ „Azt, aki „túlcicomázta” magát, a falu a szájára vette és általában rossz nőnek tartotta.” VALUCH 2009. 232.

⁵¹ Sz.L. (F49)

viszont férfi társaik megszólják, tapasztaltam a dabronyi terepmunkám során. Azért, hogy még jobban megértsem ezt a folyamatot a dabronyiak tisztaság-piszkosság fogalmára voltam kíváncsi a körömápolás szemszögéből. Olyan kérdésekre kerestem a helyi választ, hogy koszos hatása van-e a festett körömnek, vagy hogy egy ápolts kéz feltétele-e a friss manikűr? Mit gondolnak a többhetes, „lenőtt” körömfestékről? Ahogyan Juhász Katalin írja,⁵² a tisztálkodás szorosabb értelemben véve a testkultúra része, amibe a körmök tisztítása is beletartozik. Túlkapás-e tehát a körmök ilyen fajta ápolása, vagy alapvető higiéniai követelmény? Kutatásom alapján úgy tudom összefoglalni a kapott eredményt, hogy azáltal, hogy széleskörben elfogadottá, vagy akár rutinná vált a körmök elkészítése, a körmöshöz járás gyakorlata mentalitásbeli változást hozott higiéniai szempontból is.

A faluban a festett körmök és nem sokkal rá a műkörmök megjelenését a helyiek a rendszerváltozás időszakára helyezik. Ahhoz viszont, hogy a „körmözés” mint testápolási mód falun is megjelenjen egyéb, már korábban lezajlott változásokra is szükség volt. „A testápolás, tisztálkodás falusi szokásai az 1960–1970-es években lezajlott komplex életmód- és mentalitásváltozás részeként alapvetően átalakultak. Az infrastruktúra kiépítése, az egészségügyi ismeretterjesztés, az 1968 utáni gazdaságpolitika vidéken is lehetővé tette a lakóházak modernizációját és ezzel párhuzamosan a háztartás és testápolás korszerű eszközeinek megszerzését.”⁵³ A tisztálkodási szemléletváltást az országos szinten hasonlóan zajló fogyasztói magatartással kapcsolatos változások követték: „A nyolcvanas évek közepétől kezdődő szakaszt a divatstílusok gyors követés és keveredése, valamint a (tömeg)fogyasztás általánossá válása és felértékelődése jellemezte.”⁵⁴ Több adatközlőmtől is megtudtam, hogy elsőként a közeli településre, Dákára átjáró, ott az elmeszociális intézményben nővérként dolgozó fiatalabb nők viseltek festett körmöket a faluban. Ebben az időszakban még nem nézték jó szemmel, ha valaki megcsináltatta körmét, viszont szép lassan terjedni kezdett a divat. Szinte az összes interjúalanyom, aki a mai napig rendszeresen megcsináltatja a körmét, úgy kezdte, hogy először csak bizonyos ünnepi alkalmakra készítette el, majd ez mindennapossá, rutinná formálódott.

A testápolási szokások és a fogyasztói magatartás mellett a munkakultúra megváltozása és a háztartási gépek használata is hozzájárult a festett körmök, a műkörmök dabronyi megjelenéséhez. A változáshoz továbbá a munkahelyi engedmények is hozzájárultak: ma már

⁵² JUHÁSZ 2006.11.

⁵³ JUHÁSZ 2008. 121.

⁵⁴ VALUCH 2013. 224.

a környéken egészségügyben dolgozóknak is engedélyezett a festett köröm, vagy a rövidebb műköröm viselése.

Bár meghiúsult prekoncepcióm, ami az idők oldaláról érkező elutasító magatartásra vonatkozott, egy lényegesen eltérő tendenciát a generációk között mégiscsak sikerült megfigyelnem. Erre elsőként Dabrony már nyugdíjba vonult fodrásza (1954) mutatott rá, majd később mások is megerősítették a jelenséget. Mégpedig azt, hogy az utóbbi 5-10 évben a frizura elkészíttetéséről, vagyis a fodrászhoz járásról átkerült a hangsúly a körmök megcsináltatására. Dabronyban egészen tisztán megfigyelhető a generációk közti kettéválás: a negyven és annál fiatalabbak körében gyakori az évenkénti fodrászhoz járás mindamelllett, hogy „körmözni” havi rendszerességgel járnak el, míg a hatvan és a fölötti generáció van, hogy hetente jár fodrászhoz, viszont körmeiket megszokásból (nem pedig elvi alapon) nem csináltatják meg.

A FESTETT KÖRMÖK ÉS A MŰKÖRMÖK SZIMBOLIKUS OLVASATA

A körmök szimbolikus oldalának vizsgálása kapcsán kérdeztem adatközlőimet arról, hogy szoktak-e a körmük színével, hosszával, formájával üzenni. Többen is említették ekkor a piros körmöket. Ez felkeltette az érdeklődésemet, és utána már tudatosan és célzottan kezdtem el kutatni a piros körmök viseléséhez kapcsolódó motivációkat. Adatközlőim válaszait összehasonlítva egyértelműen kirajzolódott az a tendencia, miszerint a piros körmöket leginkább férfiaknak, férjüknek készíttetik a nők. A piros körmök ugyanis azok, amivel leggyakrabban fel tudják kelteni a férfiak figyelmét. Az is előfordul több adatközlőm esetében, hogy a férj nemcsak, hogy kedveli azt, ha felesége ilyen körmökkel jelenik meg, hanem el is várja, hogy piros legyen a körme, ha elmegy megcsináltatni. Ezt az elvárást pedig úgy közvetíti, hogy megjegyzi, ha nem pirosra csináltatja. Esztől tudom, hogy volt olyan férj, aki felesége hazaérkezése után üzenetet írt Eszternek, amiben ez állt: „Hát ez nem piros lett.” Több nő is a faluban tehát, legyen az férjes vagy egyedülálló, tudatosan visel piros/vörös körmöket, tudatosan alkalmazza ezt a fajta test-technikát. A test-technika fogalom Marcel Mauss A test technikái című munkájában jelenik meg, és úgy gondolom érdemes ennek tükrében vizsgálni a vörös körmök viseléséhez kapcsolódó jelenségeket. Mauss test-technika alatt azokat a módozatokat érti, amelyek szerint az emberek az egyes társadalmakban a hagyományok szerint használni tudják saját testüket.⁵⁵ Bár a festett körmökkel való non-verbális kommunikációról nem született még néprajzi tanulmány, a piros színről és a szépségideálokat kielégítő használatáról már annál inkább. „Piros a lány, az orca, a pántlika, a kendő, a szoknya, a cipellő,

⁵⁵ MAUSS 2000. 425.

a csizma. Piros a rózsza, amely a lányt, az alma, amely a szerelmet, a Nap, amely az életet, a hajnal, amely az életkezdetet jelenti.”⁵⁶ írja Erdélyi Zsuzsanna Adatok a magyar népköltészet színszimbolikájához című tanulmányában, ahol kiemeli, hogy a piros azért kerül minden szín mint szimbólumalkotó elem elé, mert a vér színe. „A gyakori „piros lány”, „piros menyecske”-kép nemcsak az egészség, hanem a szerelemre érettséget is jelenti. Ez az érettségjegy természeti tapasztalatokhoz fűződik.”⁵⁷ Népköltészetünkben piros a lány, piros az orca, piros a pántlika, a kendő, a szoknya, sőt a cipellő és a csizma is, mégis, az idősebb dabronyi generáció visszaemlékezése szerint a festett körmök megjelenésekor a piros körmök voltak azok, amik „kurvásnak” számítottak. A pirosra festett körmök megítélésének változása tehát egy viszonylag rövid időn belül lejátszódó értékváltozást indikál, ha azt vesszük figyelembe, hogy manapság egyfajta elvárássá fejlődött számos feleség felé. Érdekes a népköltészeti hagyományunk mellett a piros média-kultúra által tolmácsolt szimbolikáját is megemlíteni, mint a közgondolkodást befolyásoló tényezőt. Dolgozatomban ugyan nem részletezem a TV műsorok vagy az internet hatása által alakított véleményeket, csupán egy, a terepen elhangzott szempontot szeretnék ismertetni. Adatközlőimtől ugyanis megtudtam, hogy bár a piros körmök megjelenését nem tudják egy bizonyos médiajelenséghez kötni, a vörös haj divattá érését a faluban annál inkább. Megtudtam tőlük, hogy a kilencvenes évek közepén Liptai Claudia⁵⁸ nagy sztárnak számított a dabronyiak körében is, és ebben az időben sokan az ő hajszínét, a „Liptai-vöröst” csináltatták meg.

A festett körmök és a műkörmök viselését tehát a piros körmök mentén sorolhatjuk testtechnikák közé, viszont úgy gondolom, érdemes egy másik szempontból is megközelíteni a jelenséget: a műkörmöket mint a tárgyi kultúra részét vizsgálni.

A műkörmöket tárgyi, művi tulajdonságuk felől azért érdemes vizsgálni, mert így az etnográfia módszertanával újabb aspektusokhoz érkezhetünk, amik bővíthetik, kiegészíthetik a kutatói eredményt. „A tárgyakkól kiindulva képet lehet rajzolni a társadalom szerkezetéről és kultúrájának csaknem egészéről. Úgy tűnik, a fogható, anyagilag létező világ mintegy lenyomata a vele élő társadalomnak és mivel hozzáférhető, sajátos belső rendje van, biztos fonalat, gondolatmenetet is képes adni a kutatás számára.”⁵⁹ Tárgyi tulajdonságát tekintve a műkörmök egyszerre díszítőek és funkcionálisak. Díszített, de ugyanakkor használati tárgy a klasszikus néprajzi besorolás szerint.⁶⁰ „A tárgy a kultúra anyagi tényezője. Az ember hozza

⁵⁶ ERDÉLYI 1961. 407.

⁵⁷ ERDÉLYI 1961. 408.

⁵⁸ Születési nevén Lipták Klaudia Katalin (1973), magyar színésznő, műsorvezető, cukrász és szinkronszínész.

⁵⁹ FÉL-HOFER 1964. 83

⁶⁰ GAZDA 2008. 153.

létre, a természetből való kiválasztással (ez esetben még nem is tárgy csak dolog), vagy munkával, a természeti anyagot valamely eszközzel, technikával valamely célszerűség, rendeltetés érdekében szerkezetileg átalakítva, valamilyenné formálva. Az alakítás fő indítéka, hogy „meghosszabbítsa a kezét (...)”⁶¹ – definiálja Gazda Klára a tárgy jelentését. Úgy gondolom, a műkörmök tárgyi aspektusát elfogadva és a definícióhoz kapcsolódva tekinthetünk a műkörmökre eszközökként is, arról nem is beszélve, hogy ezek a „testi tartozékok” szó szerint a kezek meghosszabbítását biztosítják. A funkcionális, eszközszerű használata a műkörmöknek adatközlőim életében is megjelenik, ezért is tartom lényegesnek ezt az aspektust is hozzátenni elemzésemhez. Többen arról számoltak be, hogy az épített körömök megakadályozzák az egyébként gyenge természetes körömük beszakadását, letörését a fizikai munka közben. Eszter állítja, hogy fodrászati munkájában is segítik a hosszú, épített körmei, ugyanis könnyebben tudja masszírozni vendégei fejbőrét így. Egyik adatközlőm elmesélte, hogy nála az épített köröm fedő funkciót lát el. Mivel pékségben dolgozik, ezért sokszor, amikor péksüteményeket pakolt, többek között kakaó ragadt a körme alá, ami eladóként rendkívül zavarta, igénytelennek érezte magát miatta. Viszont mióta épített körmei vannak, ha be is ragad véletlenül valamiféle szennyeződés a körme alá, az nem látszik, ezért sokkal magabiztosabb munkahelyén. Ebből a pár példából is láthatjuk, hogy az épített körömök, műkörmök eszközök arra, hogy a gyenge természetes körömök megerősítsék, esetleges „hibáit” elfedjék, kijavítsák. Többen mindezek mellett cáfolták is a sztereotip véleményt, miszerint a műkörmök akadályozzák az embert a hétköznapi életben elvégzendő mindennapi feladatokban. „*Ugyanúgy pucolom a csirkét, mint régen, pedig ilyen körmeim vannak*”⁶² - mutatta meg frissen festett körmeit egyik adatközlőm.

A megközelítés akkor is érvényes lehet, ha a műkörmöket kevésbé tekintjük tárgyakként, inkább a test egyik részeként, ugyanis Mauss test-technikákkal kapcsolatos elmélete tartalmazza a test technikai eszközként való használatát is. „A test az ember legelső és legtermészetesebb szerszáma. Vagy pontosabban, anélkül, hogy szerszámról beszélénk, az első és legtermészetesebb technikai tárgy és egyben technikai eszköz az ember számára a teste.”⁶³

Figyelembe kell vennünk továbbá, hogy tárgyi aspektusa a műkörmöknek sajátos pozíciót foglal el, ugyanis megépítése vagy felragasztása után egyszerre elválaszthatatlan részévé válik testünknek, ugyanakkor mégsem organikusan kapcsolódik hozzánk. A körömöknek, csakúgy,

⁶¹ GAZDA 2008. 11.

⁶² P. E. (N53)

⁶³ MAUSS 2000. 432.

mint a hajnak - Terence Turner szerint⁶⁴ - liminális jellege van: egyszerre élő és halott részeink, amik mégis csatlakoznak a testünkhöz. Fájdalommentesen levághatunk belőlük, viszont onnantól kezdve undor tárgyát képezik, vagy különböző mágikus analógiák eszközévé válhatnak.⁶⁵ A terepen tapasztaltak alapján úgy látom, hogy a letört, lenőtt műköröm elveszti addigi esztétikai többletét és az ellenkező hatást kelti, mint a friss manikűr státuszereje: az emberek szégyellik, szabadkoznak, ha valaki észreveszi rajtuk a sérült, több hetes műkörömöt. Több adatközlő is, aki nem szokta megcsináltatni a körmét, megjegyezte, hogy nekik tetszik máson a műköröm, viszont, ha lenő, esetleg letörik, akkor azt igénytelennek, ápolatlannak tartják, illetve a túlzottan hosszú körömök szintén visszatetszést váltanak ki sokakból.⁶⁶

Tekintsünk a következőkben a műkörömre mint a testünk egyfajta modifikációjára. Ebben a furcsa, köztes pozícióban, mint ahogy azt a korábbiakban kifejtettem, egyszerre jelenik meg tárgyi kultúránk egy elemeként és testünk részeként, ezért komplex jelenség formáját ölti a „viselését” követően. Viszont bármelyik aspektusát hangsúlyozzuk, elhanyagolhatatlan esetleges státuszt jelölő tulajdonságára kitérnünk. Státuszszimbólum-e a műköröm? Pierre Bourdieu tanulmánya szerint a test módosítható részelemeivel kapcsolatban tudatosan igénybe vett eljárások összessége társadalmi jelzéssé válik.⁶⁷ A körmönhöz járásra, a körömök kifestésére tekinthetünk ilyen jelzésként. Azt viszont önmagában nem érthetjük meg, milyen státuszt képviselhet egy festett köröm, vagy esetleg egy műköröm, ha a közeget, amiben megjelenik, nem ismerjük. „A test annak a társadalmi rendszernek az érdekében és abból közvetít információkat, amelynek része. Úgy kell tekintenünk, mint amely legalább három módon közvetíti a társadalmi helyzetet.: maga az a terület, amelyen visszacsatolási kölcsönhatás következik be; maga is gondoz bizonyos cseréket, amelyek a társadalmi helyzetet alkotják, továbbá azáltal közvetíti a társadalmi struktúrát, hogy a test is annak képévé válik.”⁶⁸ Azáltal, hogy körmeiket kifestik a dabronyiak, illetve, hogy mindezt egy specialistával végeztetik el, testükkel közvetítik a társadalmi struktúrában való pozíciójukat.⁶⁹

⁶⁴ TURNER 1995.

⁶⁵ A körömökkel kapcsolatos népi hiedelmekre dolgozatomban nem térek ki.

⁶⁶ A hosszú körömök imitáló műkörömöknek tagadhatatlanul van egy erotikus státusza, üzenete: szimbolikája magában rejt az állatvilág ragadozóinak karmait, a vadságot. Úgy gondolom, ezt a gondolatot folytatva érdemes lenne vizsgálni a műkörömök megjelenésével párhuzamosan változó udvarlási mechanizmusokat, a változó nemi dinamikákat, és mindezek kapcsolatát.

⁶⁷ BOURDIEU 2008. (1978) 109.

⁶⁸ DOUGLAS 2003. 108.

⁶⁹ De nem csak a szépségszalonok rendszeres látogatásához kapcsolódhat státusz elem, hanem már magához a körömöknek a kifestéséhez, díszítéséhez is. Gazda Klára írásában Kós Károlyt idézi, aki megállapítja, hogy azáltal, hogy díszíteni kezdték, a tárgyak egy másodlagos funkcióval is kapcsolatba kerültek, így ezek az egyébként használati eszközök különleges rendeltetést nyerhettek. (KÓS 1972. 210. Idézi: GAZDA 2008. 145.) A fogyasztói

A körmöshöz járás státuszszerpét, illetve rituális jellegét erősíti, hogy sokak ünnepekhez kötik a körmük megcsináltatását. Kiemelt szerepe van a megkérdezettjeim körében a falunapnak. Vannak, akik - ilyen a település polgármestere is -, csak a falunap előtt csináltatják meg a körmüket. Ilyen kiemelt alkalmak még az egyházi ünnepek, a nyaralás és az esküvők. Felgyűjtött adataim szerint tehát az ünnepekre való készülődés egyik mozzanatává, elemévé vált sokaknál a körmök otthoni, vagy szépségszalonban történő kifestése. A szalon látogatásának is van egy beidegződött ciklikussága. Az épített körmöket, illetve a géllakokat is 3-4 hetes rendszerességgel kell megújítani. Ezt a három hetenként történő megújulást legtöbb adatközlőm egyfajta újjáéledésként éli meg, rituális megtisztulásként, ami az ő szavaikkal élve „jót tesz az ember lelkének”.

A körmök gyakran csak ünnepek előtti megcsináltatásának természetesen nem csak rituális, de gazdasági vonatkozása is van, státuszszerpének ugyanis elhanyagolhatatlan eleme a szalonba járás materiális vonzata. A tereptapasztalatom szerint bizonyos személyek nem engedhetik meg maguknak, hogy rendszeresen, 3-4 hetente eljárjanak a körmöshöz, de ügyelnek arra, hogy a reprezentatív, közösségi alkalmakra meg legyen csináltatva a körmük. Jean Baudrillard *La société de la consommation* (A fogyasztás társadalma) című könyvében a test újbóli felértékelődését egy fogyasztói rendszer által generált folyamat eredményeként jellemzi. A test ebben a fogyasztáson alapuló rendszerben nem más, mint a rendszernek hasznot hajtó eszköz, vagyis egy presztízstárgy, ami a szociális megkülönböztetés egyik tényezőjeként funkcionál.⁷⁰ Ilyen presztízstárggyá alakul a körmösszalonban elkészített köröm is, ha a fogyasztói társadalomban betöltött szerep felől közelítjük meg: így válik presztízssé a dabronyi falunap alkalmakor egy frissen festett köröm.

KITEKINTÉS A KÖRNYEZŐ TELEPÜLÉSEKRE ÉS AZ OTTANI VISZONYOKRA – A NAGYALÁSONYI PÉLDA

Úgy gondolom, érdemes „ellátogatni” a szomszéd faluba, Nagyalásonyba és az ottani, hasonló funkciókat betöltő szépségszalon is megvizsgálni. A két falu között szoros kapcsolat áll fenn, aminek alapja leginkább az, hogy a közoktatási intézmények (általános iskola, óvoda), amik Dabronyban már bezártak, Nagyalásonyban találhatóak. A két falu közötti mindennapos ingázás és az ebből adódó társadalmi viszonyok mellett tanulmányom szempontjából egy még fontosabb aspektus jelenik meg, mégpedig az, hogy ezen a településen dolgozik Judit (1965),

társadalom jellemzően a tárgyi világát már nem díszíti: megfigyelésem szerint, a díszítésből adódó státuszszerp a testen csapódik le, jelen esetben az emberek körmein.

⁷⁰ BAUDRILLARD 1970. Idézi: HAJDU 2012. 15.

aki szintén fodrász és műkörmös feladatokat lát el. A következőkben szeretném összevetni a nagyalásnyi szalonban, illetve a dabronyi szalonban tapasztaltakat ezzel is kiemelve az általánosabbnak tekinthető tendenciákat, illetve az egyedi jelenségeket.⁷¹

A nagyalásnyi szalon a település központjában található. Eszterhez hasonlóan Judit szintén otthon dolgozik, viszont az ő szalonja nem egy külön épületben található, hanem a főépület egy hátsó, ajtókkal leválasztható részét alakították üzlethelyiséggé.⁷² Annak ellenére, hogy otthonában fogadja ő is vendégeit, az ide érkezők itt is szabadon közlekedhetnek a kertkapun keresztül, így Eszteréhez hasonlóan Judit kertje is egy fél-publikus térként funkcionál. Juditot nem zavarja, hogy otthonába kell fogadni fodrászati és műkörmös vendégeit, véleménye szerint falun amúgy is megszokott, hogy „bejárkálnak” egymáshoz az emberek. Gyakran előfordul, hogy szalonjába érkező vendégei a kertjét is megnézegetik, az is gyakori, hogy kérnek tőle egy-egy hajtást a növényekből. Bár szalonját csak egy ajtó választja el az otthona többi részétől, állítása szerint vendégei az ajtó túloldalán kezdődő intim szférájába nem szoktak belépni. Állítása ellenére, az interjú készítése közben jelenlévő vendége egyből reagált erre azzal, hogy *„én azért be szoktam menni egy teára, egy kávéra, vagy egy levest enni”*.⁷³

Judit 1980-83 között végezte el a fodrász szakközépiskolát, majd 1985-től Somlószlósön egy önkormányzati bérleményben kezdte a pályáját, ahol a nagyalásnyi szalon mellett a mai napig dolgozik fodrászként és műkörmösként. Nagyalásnyiban, az otthonában 1991 óta fodrászkodik, de csak 7 éve kezdett el műkörmösként is dolgozni. Rugalmas munkaidőben fogadja a vendégeit, ahogy Eszternél is tapasztaltam, az ő igényük szerint alakítja munkaidejét, az egyetlen kötött rend nála az, hogy megvan, hogy melyik napokon dolgozik Szőlösön, és melyik napokon otthon, Nagyalásnyiban.

Míg Eszter karrierje elején van, addig Juditnak már csak egy éve van a nyugdíjig, ez viszont nem tartja vissza attól, hogy a mai napig rendszeresen eljárjon körmös továbbképzésekre. Sokat mesélt nekem a kezdeti viszonyokról, arról, hogy milyen volt harminc éve Somlószlósön fodrászként dolgozni. Állítása szerint akkor még nagyon jó volt a faluközösség, az ő szalonja „nyitott szalon” volt, bárki betérhetett az utcáról, aminek azért is volt jelentősége, mert akkoriban, elmondása szerint, nem volt a helyieknek mobiltelefonjuk, így az időpontkérések is úgy zajlottak, hogy az emberek benéztek a boltból hazafelé menet az üzletbe időpontot kérni, amit követően sokszor ott maradtak társalogni. Azóta viszont, meglátása szerint, megváltozott

⁷¹ Melléklet, 6. kép

⁷² Melléklet, 7. kép

⁷³ F. A. (N40)

a település lakóközössége: sokan elhagyták Somlósztőlőst, valamint új beköltözők érkeztek, akik vagy nem tudtak, vagy nem akartak részt venni a falu szociális életében. Ez a változás, véleménye szerint, azt eredményezte, hogy a helyi közösség felbomlott, az idegenek érkezését azzal a példával szemléltette, hogy elmondta, már ő sem tudja, melyik házban ki lakik. Azzal a példával foglalta össze meglátását, hogy míg régen „zengett az egész Somló szüretkor”, most mindenki csendben, egymagában elvégzi a szüreti feladatokat ezzel is utalva a közösségi élet hanyatlására.

Az árképzés nála Eszterétől eltér, hiszen ő fix árakkal dolgozik.⁷⁴ Viszont hozzá négyhetente jönnek „körmözni” (szemben a „városi 3 hetessel”) a vendégei, amit azért szab meg így, mivel ő is figyelembe veszi a falusi vendégköre gazdasági helyzetét, és ezáltal egy gazdaságosabb megoldást tud nyújtani. Mindezek mellett az ajándékozásnak központi szerepe van Judit szalonjában. Az ajándékozás nem más, mint kapcsolatokat erősítő társadalmi csere, amelyet el kell fogadni és viszonzni is kell, emeli ki Marcel Mauss gondolatát⁷⁵ Jávora Kata, illetve hozzát teszi, hogy emiatt a csere általános törvényszerűségei vonatkoznak rá, a viszonzás és a szimmetriára törekvés elve.⁷⁶ Judit meglátása szerint az ajándékozás gyakorisága mellett a helyi cserekereskedelem központjaként is funkcionál a szalonja. Ő Eszterrel ellentétben azt preferálja, ha egyszerre több vendég van az üzletében, így ugyanis a közösségi környezet megteremtése mellett a szalonja a receptek, áruk cseréjének a platformjává is tud nőni. Az áruk, termékek cseréjének alapját teremti meg Judit azáltal, hogy neki is vannak áruai a szolgáltatása mellett: többek között lekvárt és tésztát készít, szappant főz.

Amikor Juditot és vendégeit kérdeztem arról, hogy mi az általános megítélése a festett körmöknek a faluban, hasonló tapasztalatokról számoltak be, mint a dabronyi adatközlőim. Itt is általános az, hogy az idősebb generáció nem csináltatja meg a körmét, viszont nyitottan áll a jelenséghez. Judittól megtudtam, hogy legidősebb vendége, Ilonka néni, aki 84 éves, megkérte őt, hogy egyszer hadd jöjjön el a szalonba, amikor „körmözik”, hogy megnézhesse azt, hogy hogyan zajlik a műkörmök elkészítése. Továbbá van olyan vendége, aki ugyan az idősebb korosztályhoz tartozik (70 év feletti), unokája esküvőjére mégis szükségesnek érezte megcsináltatni a körmét. A Dabronyban megfigyelt jeles alkalmak előtti „körmözés” itt is

⁷⁴ Bár ezt fontosnak tartotta hangsúlyozni, ott tartózkodásom alatt mégis elmesélt egy története, amikor egy helybéli ismerőstől kért ruhavarrással kapcsolatos segítséget, aki mivel nem fogadott el a munkáért pénzt, ezért Judit a körme elkészítésével viszonzta végül ismerőse munkáját.

⁷⁵ MAUSS 2000. 193-338.

⁷⁶ JÁVOR 2000. 639.

teljesül, nagyalásonyi adatközlőimtől megtudtam, hogy itt is fontos reprezentációs alkalom a falunap és hogy az azt megelőző napon Judit is sokkal elfoglaltabb, mint az év többi napján.

Judit vendégköre is számos településről érkezik, ám legnagyobb számban a nagyalásonyiakon és a dabronyiakon kívül azok érkeznek hozzá, akik a környékbeli falvakban laknak és ahol helyi szalon vagy nem üzemel, vagy csak fodrászati funkciót lát el. Ilyen település Vid, Somlóvecse és Iszkáz. Ezekben a településekben mind az a közös, hogy Dabronyhoz hasonlóan városi vonzáskörzeten kívül esnek, így a szépségszaloni szolgáltatásokért valamelyik közeli városba való beutazás túlzottan energia- és időigényes lenne.

NŐNEK LENNI A PERIFÉRIÁN

Mit tudtam tehát meg a körmönhöz járás gyakorlatáról a dabronyi kutatásom során? Megismerhettem a szépségszaloni társadalomnéprajzi szempontból is figyelemre méltó aspektusait, azt, hogy milyen funkciójú teret képes megteremteni a közösség életében. Kirajzolódott a közösségi téren belül női térként való működése, amit a tevékenységen felül a térben lejátszódó kommunikációs folyamatok alapoznak meg, amihez még a szalon fél-publikus aspektusa is hozzájárul. Megismerhettem a körmös személyében egy olyan nőt, akinek központi társadalmi szerepe van a falu életében, valakit, aki egy olyan szolgáltatást nyújt, amivel vendégei női identitását erősíti egy olyan környezetben, ahol nehezebb a társadalom által elvárt külső női jegyeket fenntartani. Azt ugyanis megfigyeltem, és adatközlőimtől is megtudhattam, hogy „itthon a faluban” nem tudnak és nem is akarnak úgy öltözködni, mint a városiak, vagy mint amikor beutaznak a városba. Ez többek között azért van, mert még mindig a legtöbben olyan munkát végeznek (gondolok itt az elsősorban házkörűli, állattartással kapcsolatos munkákra), amihez a kényelmesebb viselet (leginkább a melegítő nadrág és felső) a legpraktikusabb. Frizurájukkal sem foglalkoznak rendszeresen, a legtöbben lófarokban összefogják, vagy egyéb módszerekkel hátrafogják. Nem is elvárás Dabronyban a nők felé a csinosabb ruhában való megjelenés, viszont sokak emiatt úgy érzik, hogy nem tudják igazán nőiességüket megélni, megmutatni. Ennek az igénynek a kielégítésében segít a körömök megcsináltatása, rendszeres karbantartása. Eszter szalonja így a falubeli divatozás központja is egyben, az a hely, ahol az efféle vágyakat ki tudják élni a falubeli nők. *„Itt a periféria szélén is nők vagyunk.”*⁷⁷ – jelentette ki egyik dabronyi adatközlőm, amikor megkérdeztem, miért jár el megcsináltatni a körmét, továbbá hozzátette: *„Azért, mert falusiak vagyunk, nem fogunk otthonként venni, mint anyáink.”*⁷⁸ *„Nekem is kell egy jó frizura, egy jó köröm, egy*

⁷⁷ Sz.A. (N54)

⁷⁸ Sz.A. (N54)

miniszoknya.”⁷⁹ – mondta egy másik interjúalanyom, aki ezek után hozzátette, hogy Viden, a Dabronyhoz közeli kisfaluban kevés lehetősége van kiélni „nőcis” igényeit, ezért rendszeresen eljár a szalonba megcsináltatni a frizuráját és a körmét is „(...) mert így sokáig nő a nő.”⁸⁰ Azt is elmondta, hogy gyakran érdeklődik fiatalabb munkatársaitól az épp aktuális divatok felől, sokszor vitatják meg közösen, milyen színűre legyen legközelebb festve a körmük. Azt is megemlítette, hogy így munkaruháját viselve is mutatni tudja feminin oldalát, és igényesnek tudja érezni magát.

Megfigyelésem, miszerint a körmöshöz járás gyakorlata segít ezen a periférikus vidéken élő nőknek abban, hogy női identitásukat, feminin igényeiket megélhessék, úgy gondolom a legfontosabb kutatási eredmény. Ezért is szeretném folytatni, valamint kiterjeszteni a dabronyi szalonban megkezdett kutatásomat a szomszédos településekre is. Terepmunkám tapasztalata során halványan ugyan, de elkezdett kirajzolódni egy, a szomszéd településeket átfogó, de továbbra is belső periférikus jellegű terület, amelynek mind gazdasági, mind földrajzi adottságai hasonlóak. Ezen a területen, amibe Dabrony és Nagyalásny is beletartozik, Eszterhez és Juditához hasonló műkörmösök és fodrászok dolgoznak Eszteréhez és Juditéhoz hasonló szalonokban. Az itt található szépségszalonok, megfigyelésem szerint, hálózatot alkotva látják el a területen található falvakban élő nők szépségápolási igényeit. Megközelítőleg három településre jut egy szépségszalon. Azt, hogy a szalonok motiválta falvak közti átjárás milyen hatással van a települések egymás közti viszonyára, illetve, hogy általánosan is igaz-e erre a területre mindaz a megfigyelés, amit Dabronyban tapasztaltam, a jövő kérdése: izgatottan várom a további terepmunkát, és azt, hogy milyen eredményeket szül majd!

⁷⁹ F.E. (N58)

⁸⁰ F.E. (N58)

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

BAUDRILLARD, Jean 1970 *La société de consommation*. Paris

BOURDIEU, Pierre 2008 [1978] *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. General Press Kiadó, Budapest.

DOBÁK Judit 2019 *Női terek a Vasgyári út mentén* In: Frauhammer Krisztina - Pajor Katalin (szerk.) *Emlékek, szövegek, történetek. Női folklórszövegek*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest. 303 – 312.

CSERI Miklós – SÁRI Zsolt 2014 *A 20. századi változások kutatásának eredményei a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban* In: Bereczki Ibolya – Nagyné Batári Zsuzsanna – Sári Zsolt (szerk.) *Ház és ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve*. 26. Évkönyv. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre. 63–80.

DOUGLAS, Mary 2003 *Rejtett jelentések*. Osiris Kiadó, Budapest.

FÉL Edit – HOFER Tamás 1964 *A monografikus tárgygyűjtés. Az átányi példa*. Néprajzi Értesítő 46. sz. 5–89.

GAZDA Klára 2008 *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány. Egyetemi jegyzet*. (Néprajzi egyetemi jegyzetek, 4.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

GRÁFIK Imre 1995 *A tér és jelentései* In: Kriza János Társaság Évkönyve 3. Kolozsvár. 107–113.

ERDÉLYI Zsuzsanna 1961 *Adatok a magyar népköltészet színszimbolikájához*. Ethnographia 72. évf. 2. sz. 173–199.

HAJDU Ágnes 2012 *A test mint kutatási probléma az európai etnológiában és rokntudományokban*. Első Század 11. évf. 3. sz. 307–328.

HAVILAND, John Beard 1977 *Gossip and competition in Zinacantan*. Journal of Communication. Volume 27, Issue 1. 186–191.

HESZ Ágnes 2017 *Mi a pletyka? Egy definiálhatatlan jelenség meghatározástörténete*. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.) *Tanulmányok Keszeg Vilmos tiszteletére*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár. 831–844.

HOPPÁL Mihály 1970 *Egy falu kommunikációs rendszere*. Magyar Rádió és Televízió, Budapest.

HOPPÁL Mihály – NIEDEMÜLLER Péter 1983 *Társadalmi értékrend és szimbolikus kommunikáció*. In: HOPPÁL M. – Niedermüller P. (szerk.) *Jelképek – kommunikáció – társadalmi gyakorlat*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest. 258–298.

HORVÁTH Miklós 1998 *Dabrony története*. 3 Patak Kistrégió Faluműhely, Dabrony.

JÁVOR KATA 2000 *Magyar paraszti erkölcs és magatartás* In: Sárkány Mihály -Szilágyi Miklós (szerk.) *Magyar Néprajz nyolc kötetben VIII. Társadalom*. [főszerk.: Paládi-Kovács Attila]. Akadémiai Kiadó, Budapest. 601–692.

JUHÁSZ Katalin 2006 *Meg is mosakodjál – Magyar népi tisztálkodás a 20. században*. Timp Kiadó, Budapest

- JUHÁSZ Katalin 2008 A tisztálkodás és szépségápolás átalakulása falun az 1960-1970-es években Múltunk – Politikatörténeti Folyóirat 53. évf. 3. sz. 109–121.
- JUHÁSZ Katalin (szerk.) 2009 Tiszta sorok – Tanulmányok a tisztaságról, Documentatio Ethnographica 25., L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- KESZEG Vilmos 2007 Élettörténetek a populáris regiszterben. In: Jakab Albert Zsolt - Keszeg Anna - Keszeg Vilmos (szerk.) *Emberek életpályák élettörténetek*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 151–197.
- KESZEG Vilmos 2018 A beszélés antropológiája. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- KÓS Károly 1972 Szezelem és halál a szilágysági népművészetben. In: U.ő. *Népelet és néphagyomány. Tíz tanulmány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 209–237.
- KOVÁCS Éva 2007 Interjú módszerek és technikák. In: U.ő. (szerk.) *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Néprajzi Múzeum – PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 269–277.
- MAUSS, Marcel 2000 Szociológia és antropológia. Osiris Kiadó, Budapest.
- MERRY, Sally Engle 1984 Rethinking Gossip and Scandal. In: Black, Donald (ed.) *Toward a General Theory of Social Control. 1. Fundamentals*. Academic Press, Orlando. 271–302.
- MOLNÁR Mária: Társadalmi tagozódás. In: Sárkány Mihály – Szilágyi Miklós (szerk.) *Magyar Néprajz nyolc kötetben VIII. Társadalom*. [főszerk.: Paládi-Kovács Attila]. 496–497.
- MOLNÁR Orsolya Anna 2010 A tisztálkodási szokások és eszközök változása Csatkán a hetvenes évektől napjainkig (szakdolgozat) – ELTE-BTK Néprajzi Intézet
- NAGYNÉ BATÁRI Zsuzsanna 2021 Kockaházak és a nyári konyha. In: Tamáska Máté (szerk.) *Kockaház*. Martin Opitz Kiadó, Budapest. 85–212.
- NÉMETH Imre 1979 Fonó. Magyar Néprajzi Lexikon II. (főszerk.: Ortutay Gyula) Akadémiai Kiadó, Budapest. 197–199.
- PENAVIN Olga 1998 A szlavóniai magyarságról In: Ethnographia 109. évf. 1. sz. 1–6.
- PIETILÄ, Tuulikki 2007 Gossip, marketst and gender. How dialogue constructs moral value in post-socialist Kilimanjaro. The University of Wisconsin Press, Madison.
- RAPPORT, Nigel 1998 Gossip. In: Barnard, A. – Spencer, J. (eds) *Encyclopedia of Structural and Cultural Anthropology*. Routledge, London, 266–267.
- TURNER, Terence 1995 Social Body and Embodied Subject: Bodiliness, Subjectivity, and Sociality among the Kayapo. Cultural Anthropology 10, no. 2: 143–70.
- SZVETELSZKY Zsuzsanna 2002 A pletyka. Gondolat Kiadó, Budapest.
- SZWED, John F. 1966 Gossip, Drinking and Social Control: Consensus and Communication in a Newfoundland Parish. Ethnology 5. (4) 434–441.
- VALUCH Tibor 2009 „Mosdunk, fürdünk, fogat mosunk...” – A tisztálkodási és a testápolási szokások változásainak néhány jellegzetessége 1945 után, In: Juhász Katalin (szerk.) *Tiszta sorok – Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról*, Documentatio Ethnographica 25., L'Harmattan Kiadó, Budapest. 230–239.

VALUCH Tibor 2013 Magyar hétköznapiak. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig. Napvilág Kiadó, Budapest.

VAN VLEET, Krista 2003 Partial Theories: On Gossip, Envy and Ethnography in the Andes. *Ethnography* 4. 491–519.

VEREBÉLYI Kincső 2009 Érték és mérték: gondolatok a tisztaság értelmezéséről – bevezető tanulmány, In: Juhász Katalin (szerk.) *Tiszta sorok – Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról*, Documentatio Ethnographica 25., L'Harmattan Kiadó, Budapest. 9–17.

VERES László 1978 A paraszti étékrend szabályai Mátraderecskén. In: Bakó Ferenc (szerk.) *Mátraderecske. Néprajzi tanulmányok*. (Tematikus és lokális monográfiák 3.) Dr. Bakó Ferenc, Eger. 119–130.

YNGVESSON, Barbara 1978 The reasonable man and the unreasonable gossip: on the flexibility of (legal) concepts and elasticity of (legal) time. In: Gulliver, P. H. (ed.) *Cross-Examinations: Essays in Memory of Max Gluckman*. E. J. Brill, Leiden, 133–154.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR): *Helyi esélyegyenlőségi program készítéshez szükséges települési adatok*. Állandó népesség (2021) Dabrony. [TEIR \(oeny.hu\)](https://teir.oeny.hu) (letöltés ideje: 2022. november 24.)